

Enver Osman Kaan. İktisadın Fıkıhtaki Yeri ve Yapısı (İstanbul: İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 234 s.

Enver Osman Kaan. The Place and Structure of Economics in Fiqh (İstanbul: İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 234 p.

Kübra ERTÜRK ¹ 0009-0001-0039-3911

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku comu_kubra@hotmail.com.

Özet: Mal edinme insanın doğuştan sahip olduğu bir duygudur. Bu sebeple mal sahibi olmak isteyen insan arzu ettiği mala kavuşabilmek için çeşitli sözleşmeler yapar. Ancak Allah'ın rızasını kazanmayı arzu eden kişinin faiz gibi Allah'ın haram kıldığı sözleşmelerden uzak durması ve dolayısıyla yapılan sözleşmelerin fıkıhın genel ilkelerine aykırı olmaması gerekir. İşte bu durum kişiyi İslam iktisadının temel özellikleri hakkında genel bir bilgiye sahip olmaya sevk eder. Bu anlamda Enver Osman Kaan'ın *İktisadın Fıkıhtaki Yeri ve Yapısı* adlı eseri kişiye İslam iktisadına dair genel bir bilgi sahip olma imkânı sunmaktadır. Yazar bu eserinde İslam iktisadının ilkelerini ve tarihçesini çeşitli başlıklar halinde kısa bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sebeple İslam iktisadına giriş niteliği taşıyan bu eser, alana ilgi duyanlara kısa ve öz bilgiler sunar.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, İslam İktisadı, Sözleşme, Faiz

Abstract: Acquiring property is an innate feeling of human beings. For this reason, people who want to own property make various contracts in order to obtain the property they desire. However, the person who wants to gain the pleasure of Allah should avoid contracts that Allah has forbidden, such as interest, and therefore the contracts should not be contrary to the general principles of fiqh. This situation leads one to have a general knowledge about the basic features of Islamic economics. In this sense, Enver Osman Kaan's work titled *The Place and Structure of Economics in Fiqh* offers the opportunity to have a general knowledge of Islamic economics. In this work, the author aims to briefly present the principles and history of Islamic economics under various headings. For this reason, the book, which is considered as an introduction to Islamic economics, provides concise and essential information for those interested in this field.

Keywords: Economics, Islamic Economics, Contract, Interest

Enver Osman Kaan tarafından kaleme alınan “İktisadın Fıkıhtaki Yeri ve Yapısı” adlı eser on yedi bölümden oluşur. Kitabın birinci bölümünün başlığı “Kavramlar”dır. Bu bölümde; iktisat, ekonomi, finans, pozitif iktisat, normatif iktisat, mikro iktisat, makro iktisat, piyasa, serbest piyasa, talep ve arz, marjinal maliyet, fayda ve analiz kavramlarına yer verilmesinin yanı sıra “Ekonomi-Finans Farkı” başlığı altında bu iki kavram arasındaki farka bir tablo halinde “tanımı, dalları, yönetimi, ilgili dersleri” bakımında yer verilmiştir. Bu iki kavram arasındaki farkın bu şekilde tablo halinde ele alınması okuyucuya ekonomi ve finans arasındaki farkı net bir şekilde görme fırsatı vermektedir. Yukarıda zikredilen kavramlar ele alınırken ise ayrıntıya girilmeden okuyucunun anlayacağı bir şekilde kısa tanımlar yapılmakla yetinilmiştir. Ancak “Talep ve Arz” başlığı altında bu kavramların tanımına değinilirken bu başlığın altında “Talep ve Arz İlkeleri” şeklinde bir alt başlığa yer verilmiş ve talep ve

arz ilkeleri beş madde halinde sıralanmıştır. Görüldüğü üzere bu bölüm, okuyucunun iktisada dair bazı temel kavramlar hakkında kısa ve öz bilgiler edinmesine imkân sağlamaktadır.

Kitabın ikinci bölümü “Tarihçe” ismini taşımaktadır. Bu bölümde iktisadın tarihçesi “Batıda” ve “İslam Dünyasında” başlıkları altında ele alınmaya çalışılmıştır. “Batıda” başlığının altında devletlerin uzun yıllar boyunca tarıma dayalı bir ekonomik sistemi takip ettiğine, bu sistemin batıda feodal düzenin ve kast sistemine benzer bir sınıf farkının ortaya çıkmasına yol açtığına, feodal sistemin sanayi devrimiyle yıkıldığına, sanayi devriminin ortaya çıkmasında doğudaki gelişmelerden haberdar olunmasını sağlayan Haçlı seferlerinin etkili olduğuna ve bu durumun Avrupa’da reform hareketlerinin başlamasında büyük bir etkiye sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu başlık altında sanayi devriminin dini düşüncüyü zayıflattığı ve materyalist anlayışı ortaya çıkardığı, bu anlayışın da liberal ve sosyalist ekonomi olmak üzere iki ekonomik yapının ortaya çıkmasında etki olduğu ifade edilmiş, ardından da “Liberal Akım” ve “Sosyalist Akım” alt başlıkları altında bu akımlardan kısaca bahsedilmiştir. “İslam Dünyası” başlığı altında ise ekonomik yapı ele alınırken İslamiyet öncesi Arap Yarımadasındaki ticari hayattan başlanılmış daha sonra sırasıyla Hz. Muhammed, Emevîler, Abbasiler ve Osmanlı dönemindeki ticari hayatın yapısından kısaca bahsedilmiştir. Bu dönemler ele alınırken Hz. Muhammed döneminde “İkta” ismiyle uygulanan ve daha sonraları “Tımar Sistemi” ismiyle uygulanmaya başlanan sistem hakkında ve hisbe teşkilatı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İşte bu bölüm okuyucuya hem İslam iktisadı tarihi hakkında genel bilgiler edinme hem de iktisadi düşünce açısından Batı ile İslam dünyası arasındaki fikrî farkı görme imkânı sunmaktadır.

Eserin üçüncü bölümünün ismi “Kaynaklar”dır. Bu bölümde İslam iktisadı alanının birinci kaynağının Kur’an-ı Kerim ikinci kaynağının ise hadis mecmuları olduğuna dikkat çekilmiştir. Ardından da bu alana kaynaklık edebilecek tefsir ve fıkıh literatürlerinin neler olduğundan kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra da “Genel Literatür” başlığı altında İslam iktisadı alanında kendisinden faydalanılabilecek bazı eserlere yer verilmiştir. Sonrasında da İslam iktisadına dair yapılan uluslararası ve ulusal toplantıların bazıları maddeler halinde sıralanmıştır. Bu bölümün en son başlığını “Yeni Kaynaklar” başlığı oluşturur. Bu başlık altında İslam iktisadı alanında kaleme alınmış önemli bazı modern kitapların listesi verilmiştir. Görüldüğü üzere bu bölüm İslam iktisadı alanında çalışma yapacak kişilere hangi kaynaklardan istifade edilmesi gerektiğine dair önemli bilgiler vermektedir.

Kitabın dördüncü bölümü “Ekonomik Doktrinler”dir. Bu bölümde ekonomik doktrinler; kapitalizm, komünizm ve faşizm başlıkları altında ele alınmış, her bir doktrinin öncüleri, ortaya çıkış sebepleri ve ekonomiye etkilerinden kısaca bahsedilmiş ve her bir doktrinin ortaya çıkmasındaki temel etkenin ekonomik sıkıntılardan kaynaklı olduğu ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra her bir doktrinin temel ilkeleri de maddeler halinde sıralanmıştır. İşte bu bölüm ekonomik doktrinler hakkında kısa ve öz bilgiler edinmek isteyen kimselerin istifade edebileceği bir bölümdür.

Kitabın beşinci bölümü “İktisat Zihniyeti” ismini taşımaktadır. Bu bölümün giriş kısmında dünya iktisadına 19. yüzyıla kadar Osmanlı iktisat zihniyetinin daha sonrasında da Sanayi Devrimiyle birlikte ortaya çıkan iktisat zihniyelerinin hâkim olduğuna dikkat çekilmiştir. Dünyada hâkim olan iktisat zihniyeleri de “Batı İktisat Zihniyetinin Kökenleri” ve “İslam İktisat Zihniyetinin Farkları” başlıkları altında ele alınmıştır. Böylece yazar, eserin bu bölümünde okuyucuya Batı iktisadının yapısıyla İslam iktisadının yapısını karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

Kitabın altıncı bölümünün başlığı “Kur’an’da İktisat” iken yedinci bölümünün başlığı “Sünnette İktisat” şeklindedir. Bu bölümlerde İslam iktisadıyla ilintili olduğu düşünülen ayet ve hadisler yorum yapılmaksızın sadece çeşitli başlıklar altında sıralanmıştır. Böylece bir okuyucu bu bölümde İslam iktisadına dair hangi âyet ve hadislerin olduğu konusunda bilgi sahibi olmaktadır.

Kitabın sekizinci bölümünün başlığını “İslam İktisadının Özellikleri” şeklindedir. Bu bölümde yazar İslam iktisadının özelliklerini başlıklar halinde sıralamış ve her bir özelliği kısaca açıklamıştır. Böylece yazar İslam iktisadı denilince neyin kastedildiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Eserin “İslam İktisadının İlkeleri” başlığını oluşturan dokuzuncu bölümde ise İslam iktisadının ilkelerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. İşte bu bölümde okuyucular İslam iktisadının ilkelerine dair genel bilgilere sahip olma imkânı elde etmiştir.

Eserin onuncu bölümünü oluşturan “İslam İktisat Politikaları” başlığı altında İslam iktisadına dair ortaya konulan politikalar “Kadim Dönemde” ve “Modern Dönemde” olmak üzere iki başlık altında ele alınmış ve bu dönemlerde uygulanan politikalardan çeşitli başlıklar halinde kısaca bahsedilmiştir. Meselenin bu şekilde iki farklı başlık altında ele alınması okuyucuya iki dönemi karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

Kitabın on birinci bölümü “Faiz Sorunu” ismini taşımaktadır. Bu bölümde yazar öncelikle faizin tanımını, tarihçesini, İslam dinindeki yasaklanma sürecini, yasaklanmasının sebeplerini, çeşitlerini ve faizli sistemin yol açacağı sorunları ele almıştır. Yazar faizin tarihçesini ele alırken bu sistemin insanı sömürmeye dayalı bir sistem olduğuna, bu sömürü sisteminin kökenlerinin çok eskilere dayandığına dikkat çekmiştir. Faizin tarihçesi anlatılırken Osmanlı döneminde uygulanan para vakıfları sisteminden de bahsedilmiş ayrıca Molla Hüsrev, Ebussuud Efendi gibi alimlerin bu sisteme cevaz verdiğine Çivizade ve İmam Birgivi’nin ise bu sistemi ağır bir şekilde eleştirdiğine değinilmiştir. Böylece bu bölümü okuyan kimse hem faiz meselesine dair genel bir bilgiye sahip olmakta hem de para vakıfları meselesine dair ileri sürülen iki farklı görüşü karşılaştırma imkânına sahip olmaktadır.

Kitabın “İslami Sermaye Kazanma Yolları” ismini taşıyan on ikinci bölümünde mülkiyet konusu ve mülkiyetle ilgili meseleler çeşitli başlıklar altında ele alınırken “İslam Sözleşme Hukuku” ismini taşıyan on üçüncü bölümünde akit konusu ve bazı akit çeşitleri kısa bir şekilde ele alınmıştır. Bu sayede okuyucu hem akitle mülkiyet arasındaki ilişkiyi kurabilmekte hem de bazı akitler hakkında genel bilgiye sahip olmaktadır.

Eserin on dördüncü bölümü “İslami Bankacılık” ismini taşımaktadır. İslami bankacılık sistemi hakkında genel bilgiler veren bu bölümün “Tanımı” başlığı altında banka ve İslami bankacılık kavramları kısaca açıklanırken “Tarihçesi” başlığı altında İslami bankacılık sisteminin geçmişten günümüze gelişim süreci anlatılmıştır. Bölümün “İşleyişi” alt başlığında ise günümüz İslami bankacılıkta uygulanan finansal işlemlerden kısaca bahsedilmiştir. Böylece bu bölümü okuyan bir kimse İslami bankacılık sistemine dair genel bilgilere sahip olmaktadır.

Kitabın on beşinci bölümünün ismi “İslamî Sermaye Piyasası” şeklindedir. Bu bölümün girişinde ekonomilerde gerçek piyasalar, işgücü-emek piyasaları ve sermaye piyasaları olmak üzere üç farklı piyasanın var olduğundan bahsedilmiş ve bu piyasalar hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Bu bölümün alt başlıkları ise “Hisse Senetleri”, “Sukuk” ve “Türev Araçlar” şeklindedir. Bu meselelerin her birinden kısaca bahsedilirken meseleler İslami açıdan da değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Kitabın on altıncı bölümünün ismi “İslami Sigortacılık”tır. Bu bölümde öncelikle sigortanın sözlük ve terim anlamına değinilmiştir. Daha sonrasında günümüzde sosyal sigortalar, ticari sigortalar ve karşılıklı sigortalar olmak üzere üç çeşit sigortanın varlığından bahsedilmiş ve bunların kısa bir tanımı yapılmıştır. Ardından sigorta meselesi İslami açıdan ele alınmaya çalışılmış; bazı kimselerin sigorta sistemi içerisinde yasak olan kumar, garar ve faizin yer almasından dolayı câiz görmediğinden ve bu durumun İslami sigortacılık olarak bilinen “tekâfül” sisteminin kurulmasını sağladığından, sigorta sisteminde risk paylaşımının öne çıktığından bahsedilmiştir. Bölümün son sayfalarında ise tekâfül sisteminin işleyişinden kısaca değinilmiştir. İslami sigortacılık sisteminin anlatıldığı bu bölüm bu konuya ilgi duyanlara genel bilgilere sahip olma imkânı verecek niteliktedir.

Kitabın on yedinci bölümü “İslam İktisadı Alanında Oluşan Kurumlar” ismini taşır. Bu bölümün birinci alt başlığı olan “Resulüllah’ın Kurduğu Pazar” başlığı altında Hz. Peygamberin Medine’ye hicret ettikten sonra yaptığı en önemli faaliyetlerden birinin Medine’de pazar kurmak olduğundan ve bu pazarın kurulmasının sebebinin Müslümanların Yahudi pazarlarında ticaretlerini geliştiremeyecekleri ve Yahudilerin Müslümanların ticaretlerine engel olacaklarına dair bir düşünce olduğu vurgulanmıştır. Bölümün ikinci alt başlığı olan “Fütüvvet ve Ahilik” başlığı altında ise bu teşkilatlar hakkından bilgi verilmiştir. Bölümün üçüncü alt başlığının ismi “Vakıf”tır. Bu başlık altında öncelikle vakfın ne olduğundan bahsedilmiş ardından da Hz. Peygamber ve sahabe dönemindeki vakıf sisteminin nasıl işlediğinden kısaca bahsedilmiştir. Bölümün dördüncü alt başlığı “Katılım Bankacılığı” ismini taşır. Bu başlık altında katılım bankacılığının tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. Bölümün beşinci alt başlığı ise “Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD)” şeklindeyken altıncı alt başlığı “Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD)” şeklindedir. Bu başlıklar altında ise bu derneklerin kuruluşu ve amaçları hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. İslam iktisadına dair genel bilgileri içeren bu eser İslam iktisadı alanında çalışma yapmak isteyen ya da bu alana ilgi duyan kişilerin bu alana dair kısa ve öz bilgiler edinmesine imkân vermektedir.

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Review: Single anonymized- Two Internal and Double anonymized- Two External Double-blind Peer review. It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright: Authors publishing with the journal retain the copyright.

Kaynakça

Kaan, Enver Osman. İktisadın Fıkıhtaki Yeri ve Yapısı. İstanbul: İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2021.